

JOSEP IBÀÑEZ I COMA

L'ESPORT, UN FENOMEN DEL SEGLE XX

No hi ha cap dubte que si un fenomen social ha experimentat una gran expansió al llarg del segle xx, fins a assolir un nivell continuat d'expectació insòlit per a altres activitats, aquest fenomen és l'esport.

L'esport ha esdevingut un fenomen d'enormes proporcions quant a expectació i generador d'interessos econòmics, polítics, etc. Un veritable fenomen de masses que crea polèmica, arrossega opinions, genera passions incontrolades i, sobretot, aglutina les persones entorn dels fets que produeix: victòries, rècords, campions. Cap altra manifestació humana, ni política ni econòmica ni de cap mena no és capaç d'assolir el nivell d'expectació que es produeix entorn de l'esport, considerat com a espectacle o com a pràctica.

Aquest fenomen esportiu és un fet relativament jove. L'esport contemporani neix a cavall dels segles XIX i XX i la seva importància dins la societat experimenta un creixement progressiu al llarg d'aquest segle, accentuat durant el període posterior a la Segona Guerra Mundial, fins a assolir l'actual lloc capdavanter com a manifestació social del món contemporani. Per la seva joventut presenta dues característiques contradictòries a l'hora d'estudiar-lo: per un cantó, la facilitat d'estudiar el fenomen ja que succeeix i evoluciona davant nostre; per un altre, aquest mateix fet en dificulta una anàlisi amb prou perspectiva per extreure'n conclusions que es puguin considerar definitives.

La intenció d'aquest article és exposar, reflexionar entorn de la magnitud del fenomen esportiu: els orígens, l'evolució i els fenòmens que es produeixen actualment al seu voltant, a fi d'obtenir-ne una visió de conjunt que ens ajudi a comprendre'l, a valorar-lo i a veure les vies que pot seguir d'ara endavant.

EL FERVOR POPULAR DELS BARCELONINS L'ANY 1933

20 CENTIMS

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ :
CONSELL DE CENT, 201

Any XI. — Núm. 485
BARCELONA, 26 DE GENER DE 1932

APARTAT DE CORREUS 92
TELÈFON 32596

BARCELONA, CIUTAT D'ESPORTS

Els ciutadans de Barcelona, aprofitant la vaga de taxis, tramvies i autònibus de dissabte, surten al carrer a demostrar que són esportius i poden prescindir dels vehicles públics.

l'origen de l'esport contemporani

Les activitats físiques amb caire competitiu són inherents a l'activitat humana. Des de l'home prehistòric han estat lligades a la necessitat de supervivència de l'ésser humà. És ben coneguda la necessitat de moviment que té qualsevol persona des del moment que neix. Tot i que es coneixen diferents jocs i activitats esportives en els pobles més antics, és a la civilització hel·lènica on sabem que era una activitat sòlidament implantada. Els jocs olímpics hel·lènics no eren sinó una manifestació cabdal, entroncada amb la religió, d'una societat que retia un culte tan elevat al cos com a la ment. El món romà seguiria aquesta tradició amb un caire certament diferent, ja que donava més importància a l'espectacle i a la professionalització de l'atleta, fins que l'esport va arribar a la seva total decadència. Els bàrbars invasors tenien les seves pràctiques físiques lligades a les necessitats més primàries. L'edat mitjana, amb la seva condemna de tot el que fos corporal, va reduir les pràctiques físiques a les activitats preparatòries per a la guerra i a les justes i torneigs dels nobles i cavallers. El Renaixement va suposar un despertar del cos i l'activitat física va tornar a ésser tinguda en compte pel seu valor higiènic i de millora de la salut corporal, juntament amb les activitats de lleure dels senyors; cacera, jocs de pilota, esgrima, tir amb arc, etc., però el poble continuava estant al marge de les pràctiques físiques de caire esportiu. Aquesta situació va mantenir-se fins al segle XIX, quan l'educació física i l'esport s'introdueixen a l'escola i la revolució industrial canvia els esquemes de la societat. És aquí on s'inicia l'esport modern.

La revolució industrial marca un notable canvi social al món i ens dona el context on es desenvoluparà l'esport modern. El fet de passar la població massivament del camp a la ciutat, canviant la seva forma de treball, amb un horari de treball regulat, fa que comenci a establir-se una divisió clara entre el temps de treball i el de no-treball que cal ocupar d'una manera o altra. La *moral del treball* és un valor que sorgeix en aquest moment: es dona una valoració al màxim rendiment, a la màxima producció.

En un primer moment, el temps de no-treball no és temps de lleure per a la classe treballadora. Només una minoria privilegiada l'utilitza per divertir-se: són els grups socials dominants. En un primer moment, l'aristocràcia, però poc després la burgesia que guanya pes dins la societat i la desplaça de totes les esferes de poder.

Fins aleshores l'esport era patrimoni d'aquestes classes més elevades. Quan la burgesia inicia la seva ascensió s'apropia també de les pràctiques del temps de lleure dels aristòcrates, incloent-hi l'esport, en un fenomen denominat *integració diferencial* (De Pogam, 1979). Segons aquest autor, les classes més baixes tendeixen a imitar les pràctiques de la classe que

LA TRAVESSA DEL PORT DE BARCELONA, UNA TRADICIÓ POPULAR

tenen a sobre, mentre que les superiors, davant la «invasió» del seu terreny, busquen noves pràctiques que continuïn diferenciant-los. Aquesta situació és la que es dona pràcticament fins a la Segona Guerra Mundial. A tall d'exemple podem citar que en la composició del primer Comitè Olímpic Internacional, la gran majoria dels membres eren comtes, ducs, barons, lords, militars de carrera, etc. Un altre exemple més conegut el podem trobar a la pel·lícula *Carros de foc*, on els protagonistes formen part de la millor classe social de l'època.

L'esport, per tant, està en aquesta època allunyat de la gran massa. Els practicants formen part d'una èlite social i els esdeveniments esportius els segueix una escassa part de la població, per bé que el futbol i la celebració dels Jocs Olímpics ja provoquen una certa expectació.

la gran expansió de l'esport

La fi de la Segona Guerra Mundial marca la frontera a partir de la qual l'esport inicia un desenvolupament vertiginós. Al meu entendre són cinc els factors a tenir en compte per entendre el *boom* esportiu.

En un primer moment cal tenir present l'Estat benefactor. Els anys quaranta i cinquanta varen ésser una fase de gran desenvolupament industrial al món occidental i els governs dels diferents països podien pensar a oferir als ciutadans serveis personals, és a dir, activitats per al temps de lleure. En aquest concepte l'Estat hi aboca grans recursos econòmics. L'esport i l'activitat física en són beneficiaris perquè són una activitat a l'abast de tothom que té uns beneficis indirectes per als països (millora de la salut, propaganda, identificació social, etc.) com veurem tot seguit. Aquest fenomen es produeix a Espanya i a Catalunya amb molt de retard, com a conseqüència del període dictatorial que viu el país, i és a partir de l'any 1979, amb les primeres eleccions municipals democràtiques, que l'aparell estatal (municipis, diputacions, comunitats autònomes, govern central) aboquen gran quantitat de recursos a l'àrea esportiva.

Un segon aspecte a tenir en compte és el gran desenvolupament que han tingut les comunicacions els darrers anys. Un esdeveniment puntual, com ho són els esportius, abans només el podia seguir en viu la població de l'indret on s'esdevenia i la dels voltants. Actualment milions i milions de persones de tot el planeta poden ésser testimonis d'un fet esportiu únic com l'obtenció d'un rècord o una victòria important. L'increment de la ressonància dels esdeveniments que s'esdevenen al món per la facilitat de les comunicacions és evident. Una vegada més, l'esport n'ha estat un beneficiari extraordinari. Creiem que pocs es plantejarien una transmissió en directe per a tot el món d'una òpera des de la Scala de Milà, en canvi tothom trobarà molt natural la transmissió de la cerimònia

QUAN UN ATLETA GUANYA, GUANYA TAMBÉ EL SEU PAÍS?

d'inauguració dels pròxims Jocs Olímpics de Seül. És evident que l'esport disposa d'elements que el fan de més interès que altres activitats, sense entrar en valoracions culturals.

Un altre aspecte que influeix en l'acceptació que l'esport té entre la majoria de la població és sense dubte la seva bellesa plàstica. La pràctica, i encara més la visió dels esdeveniments esportius, comporta en els espectadors una impressió visual positiva i agradable per l'execució coordinada dels moviments dels executants en el transcurs de les proves i el dinamisme que de forma inherent tenen les competicions esportives.

Però potser el factor més important que contribueix a l'expansió del fenomen esportiu dins la societat contemporània són els valors simbòlics que s'hi integren. Explicaré aquesta frase. En un moment determinat, per motius de difícil explicació, l'esport representa per a l'espectador, jo diria que també alguns cops per a qui el practica, tota una sèrie de valors presents a la societat i que a través de l'espectacle i la pràctica esportiva troben un vehicle immillorable de propagació. L'espectador veu en el campió, en el seu equip favorit, tot un seguit de valors que ell entén com a propis i pren com a seves les alegries i desfetes dels seus ídols, en una completa identificació amb ells. Aquesta situació s'utilitza cada vegada més, aprofitant la figura del campió (individual o col·lectiu) per repre-

sentar una sèrie de valors socials determinats i fer que els espectadors s'hi sentin identificats com a col·lectivitat. Quan un atleta guanya, es diu que el seu país també ha guanyat. Sí una sèrie d'equips d'un país queden eliminats d'una competició, es comenta que la situació de l'esport al país no és prou bona, etc. Així, doncs, veiem que molt sovint l'esport s'utilitza per propagar idees o conceptes basats només en dades parcials, però que sens dubte tenen una eficàcia tremenda. S'explica així l'interès els darrers temps dels diferents països per acumular victòries i medalles, no tant pel seu valor intrínsec, sinó pel seu significat: de sobte la victòria provoca un sentiment d'unió al país, una identificació col·lectiva extraordinària, una demostració als altres països de les excel·lències del propi, etc. Amb resultats tan excel·lents que pocs governs poden deixar de caure en la temptació d'utilitzar l'esport en aquest sentit. Jordi Alvaro, citat per Núria Puig (*Les instal·lacions esportives a les comarques de Barcelona*, Diputació de Barcelona, 1985), exposa els elements que segons ell componen el capital simbòlic de l'esport i que jo he adaptat com segueix:

1. Igualtat davant de la llei

L'encontre esportiu està presidit per unes regles acordades entre tots i que es modifiquen periòdicament en benefici de tots. Regles que aplicades per uns jutges als quals tothom se sotmet. Potser hi pot haver discussions o desacords, però com molt bé assenyala Jordi Alvaro (*op. cit.*) «ningú no ha suggerit... que no haguessin d'existir». Com a idea cabdal dins aquest simbolisme d'igualtat davant la llei tenim el concepte de fair-play o joc net. El veritable esportista aspira a la victòria sense cap més ajuda que les seves forces, sense utilitzar trampa ni burla dels reglaments establerts. El simbolisme és clar davant de la realitat diària. El que no és possible en la vida quotidiana si que ho és durant la pràctica esportiva: ningú no pretén infringir la regla.

2. Simplicitat del món esportiu

El missatge cultural o intel·lectual que impregna l'esport, en una primera lectura, no és gaire elevat i està a l'abast de tothom. La seva simplicitat d'execució el fa fàcil d'entendre. El resultat que es dona, fàcilment quantificable, el fa entenedor i sense possibilitat de discussió per la seva objectivitat.

3. Idea de progrés

La ideologia actual del progrés tècnic constant té una clara representació dins l'esport. L'increment continu en la millora dels mètodes i la durada dels processos d'entrenament ha portat a assolir unes marques i nivells d'actuació en constant superació que ara per ara no semblen tenir límit definit. L'esport està en constant progrés, una idea que sembla lligada a tota l'evolució tècnica i social del segle XX.

4. Identificació

La simplicitat de la pràctica esportiva i els valors simbòlics que ja he exposat, ofereixen a l'espectador

EL PROGRÉS TÈCNIC TAMBÉ AFECTA LA PRÀCTICA DE L'ESPORT

una sensació de possibilisme, d'identificació total amb l'esportista, i un estímul a imitar-ne les pràctiques i tenir el mateix èxit. Són corrents frases com aquesta «fins i tot jo l'hauria ficada», fent referència a l'errada d'algun jugador en un partit important. O bé «l'ajuda» que alguns espectadors emocionats semblen donar a la pilota perquè agafi més força en el moment que és colpejada pel jugador del seu equip, etc. En tots els casos l'espectador sembla capaç de col·locar-se en el lloc del jugador professional i fins de fer-ho millor. Així és com pot sentir com a seves també les victòries o frustracions del seu equip.

El cinquè i darrer aspecte que considero com una de les motivacions que han portat a fer de l'esport un fenomen de gran ressonància dins el món contemporani, són els elements polític-econòmics que hi ha presents. Els aspectes polítics han estat suggerits en parlar dels elements simbòlics de l'esport. Només remarcaré ara el continu lligam que hi ha entre totes dues àrees, cada vegada més presents en els grans esdeveniments esportius, en dos apartats: un, la recerca per part de tots els països de la supremacia esportiva, símbol d'una preponderància també en altres aspectes: l'altre, l'efecte com a aglutinador de la societat i element propagandístic del sistema de vida del país que assoleix èxits esportius. Quant a l'aspecte econòmic, s'hi han assolit cotes insospitables fa un temps.

L'ESPECTADOR S'IDENTIFICA AMB ELS SEUS ÍDOLS I AMB UNS VALORS SOCIALS DETERMINATS

Hi farem tres consideracions:

-La relació entre l'esport i la publicitat.

A mesura que l'activitat esportiva assolía una gran difusió entre la població, els interessos econòmics varen pensar que l'esport era un mitjà extraordinari de donar a conèixer productes. Des d'aleshores i de mica en mica la publicitat va penetrar dins el món esportiu per la porta gran i es va configurar la figura de l'*sponsor* o finançador. D'aquesta forma, actualment és impensable deslligar l'organització d'esdeveniments de la figura del finançador. A canvi de la publicitat que rep a través de la ressonància dels espectacles esportius, el finançador aporta quantitats de diners que en fan possible l'organització. L'existència dels *mass media*, mitjans de comunicació social, com ara explicaré, ajuda en gran mesura a interessar els possibles finançadors en un esdeveniment esportiu.

-La relació entre els mitjans de comunicació social, els anomenarem «comunicadors», i l'esport.

Abans he exposat que les facilitats per portar les notícies d'un cantó a l'altre del planeta ràpidament van contribuir força a l'expansió de l'esport. Actualment, la relació comunicadors-esport és una interacció contínua. Un esdeveniment esportiu és conegut i assoleix gran importància si els comunicadors contribueixen a fer-lo conèixer a la gran massa. Però per un altre cantó, els comunicadors es fan ressò només dels especta-

cles esportius que tenen o poden tenir interès per al públic. Aquesta relació contínua i interactiva és complicada i complexa, ja que una difusió més gran a través dels comunicadors generalment atreu molt més l'interès dels finançadors. Les diferents modalitats esportives s'esforcen a fer-se atractives als comunicadors, ja que d'aquesta forma la seva difusió comportarà l'afluència del gran públic i l'interès dels finançadors. S'ajusten reglaments, es legislen noves normes, etc. cercant una espectacularitat i emoció més grans que facin possible la difusió pels comunicadors i entrin en la roda que portarà a fer de la modalitat esportiva un fenomen de gran impacte social.

-La importància econòmica intrínseca de l'esport

La gran expansió experimentada per l'esport els darrers temps ha comportat també un moviment econòmic de considerables dimensions. La construcció d'instal·lacions per absorbir la demanda de pràctica esportiva i l'increment d'espectadors han estat espectaculars últimament, no tan sols en els grans esdeveniments esportius, sinó també en àmbits municipals o provincials les inversions per aquest concepte han creat un sector de gran expansió en l'actualitat. Un sector també relacionat amb la pràctica esportiva el constitueix tot el referent als materials (pilotes, vestimenta, etc.) necessaris per a l'activitat esportiva. En tots els casos, i no solament en el dels esportistes d'alt nivell, sinó en el de la cada vegada més freqüent pràctica d'activitats esportives en el temps de lleure, es generen uns beneficis econòmics prou grans com per atreure grans empreses que ofereixen serveis en aquest camp i es crea una oferta específica cada vegada més important.

resum

En el curt espai que ofereix un article de revista he mirat de fer una anàlisi concisa i breu dels fets que han convertit l'esport en el fenomen de masses més important del segle XX. Després d'una breu passada sobre els orígens històrics de l'activitat esportiva i de l'origen de l'esport modern, he analitzat els factors que, al meu entendre, han provocat l'enorme expansió que avui en dia té l'esport, apuntant les connotacions polítiques i econòmiques que, cada vegada més, s'hi barregen.

No voldria acabar sense fer públic el meu reconeixement als meus companys de l'assignatura de Sociologia de l'Esport de 5è. Curs de l'INEF de Barcelona, durant el curs 85-86, i especialment a la coordinadora del grup, Núria Puig, sense la reflexió conjunta dels quals no hauria estat possible la confecció d'aquest article. A tots ells el meu agraïment.

JOSEP IBÀÑEZ I COMA

llicenciat en Educació Física i cap del Servei d'Esports de l'Ajuntament de Molins de Rei